

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

ІННОВАТИКА У ВИХОВАННІ

Збірник наукових праць

Випуск 15

Засновано у 2015 році

Рівне – 2022

УДК 37 : 005.591.6

I - 66

ББК 74.200

Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. 15. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т ; упоряд.: О. Б. Петренко ; ред. кол.: О. Б. Петренко, Н. Б. Грицай, Т. С. Ціпан та ін. Рівне : РДГУ, 2022. 368 с.

До збірника увійшли наукові праці з теорії і методики освіти та виховання. У наукових розвідках представлено різновекторність сучасних підходів до змісту, форм і технологій освітнього процесу, починаючи від дошкілля і завершуючи вищою школою.

Редакційна колегія

Головний редактор: **Петренко Оксана Борисівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Заступник головного редактора: **Грицай Наталя Богданівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри природничих наук з методиками навчання Рівненського державного гуманітарного університету;

Відповідальний секретар: **Ціпан Тетяна Степанівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Члени редакційної ради:

Сухомлинська О. В., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Павелків Р. В., доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Федяєва В. Л., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова Херсонського державного університету.

Члени редколегії:

Андросчук І. М., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії та історії педагогіки Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка;

Безкоровайна О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри міжкультурної комунікації, теорії, історії та методики викладання зарубіжної літератури Рівненського державного гуманітарного університету;

Вихрущ А. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Тернопільського національного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського;

Дичківська І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки і психології (дошкільної та корекційної) імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету;

Кобилянський О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри безпеки життєдіяльності Вінницького національного технічного університету;

Ковальчук О. С., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української та іноземної лінгвістики Луцького національного технічного університету;

Кравченко О. О., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Мельничук І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін Тернопільського державного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського;

Павелків К. М., доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету;

Пелех Ю. В., доктор педагогічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи Рівненського державного гуманітарного університету;

Побірченко Н. С., доктор педагогічних наук, професор, професор надзвичайний на факультеті суспільних та гуманітарних наук Державного вищого навчального закладу імені Вітелона в Легніці (Республіка Польща);

Пустовіт Г. П., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри природничо-математичної освіти Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

Савчук Б. П., доктор історичних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту ім. Б. Ступарика Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника;

Sieradzka-Baziur Bożena (Сєрадзька-Базюр Б.), доктор габілітований, професор, проректор з наукової роботи і освітніх програм, Академія «Ігнатіанум» у м. Кракові (Республіка Польща);

Соїчук Р. Л., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Zdzislaw SirojC (Здзіслав Сіройц), доктор габілітований соціальних наук в галузі педагогіка, професор, професор кафедри педагогіки Інституту педагогіки і психології Вищої школи менеджменту у Варшаві (Республіка Польща);

Баліка Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Jolanta Skubisz (Йоланта Скубіш), доктор наук в галузі педагогіки, доцент гуманітарно-економічної академії міста Лодзь, член Товариства соціальної педагогіки при Комітеті педагогічних наук Польської Академії Наук у Варшаві (Республіка Польща);

Остапчук Н. О., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та методики викладання інформатики Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко С. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних технологій та моделювання Рівненського державного гуманітарного університету;

Шадюк (Падалка) О. І., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології (дошкільної та корекційної) імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету.

Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 21161-10961Р.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. збірник наукових праць РДГУ «Інноватика у вихованні» включений до Переліку наукових фахових видань України у категорію «Б» у галузі педагогічних наук (спеціальності – 011, 014, 015).

Фаховий збірник наукових праць РДГУ «Інноватика у вихованні» індексується міжнародною наукометричною базою даних **Index Copernicus International**: <https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=48435>

Упорядники: **проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ.**

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 5 від 26 травня 2022 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2022

ЗМІСТ

Сухомлинська О. Відображення побуту дитини шкільного віку у вітчизняних наукових і літературних джерелах.....	6
Skubisz J. Suwerność w teorii i praktyce pedagogicznej.....	18
Блавт О. Інклюзивне фізичне виховання здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами засобами дистанційних технологій	27
Коляда Н., Кравченко О. Науково-дослідний центр педагогічного краєзнавства: 15 років діяльності.....	35
Мачинська Н. Професійні цінності викладача закладу вищої освіти як чинник його особистісного зростання.....	48
Павелків Р. Сучасний підхід до психолого-педагогічного трактування проблеми морального виховання особистості.....	58
Петренко О. Питання психолого-педагогічної підтримки дітей під час війни: інформаційно-технологічне забезпечення.....	67
Потапчук Т. Педагогічні умови професійної підготовки педагогів до використання інноваційних технологій.....	77
Павелків К., Стельмашук Ж. Проактивність як психолого-педагогічна проблема.....	88
Потапчук Т., Макарук О. Деякі аспекти характеристики професійно-педагогічної підприємливості вчителя початкової школи	95
Руденко В., Руденко Н. Об'єкт і предмет педагогічних досліджень у методологічних системах України і Польщі	102
Сойчук Р. Сходження до нації через солідарність: педагогічні ідеї Т. Д. Дем'янюк.....	124
Яцук І. Громадянське становлення курсантів ЗВО системи МВС у процесі їх професійної підготовки: до постановки проблеми.....	133
Баліка Л. Проблема морального виховання дитини на шпальтах українських педагогічних часописів (перша третина ХХ ст.).....	146
Blashevsk A., Dmytrenko N., Fedorets M. Oral and written communicative competence at the lessons of foreign and native languages in primary school in the process of blended learning.....	154
Вірста С., Жалко Т., Гончарук О. Формування емоційного інтелекту на уроках літературного читання в початковій школі.....	164
Gron L., Antonenko N. The “flipped classroom” model: what it is and how it works	173
Коваленко В., Пилипюк Л. Використання комп'ютерно-інформаційних технологій у вивченні іноземної мови	178
Лобанова С., Мартинюк А. Проектна діяльність здобувачів освіти технічних ЗВО при вивченні іноземної мови.....	187
Мороз Л., Масло І. Методика викладання іноземних мов у немовних ЗВО з 60-х років ХХ століття до нині.....	195
Поліщук О. Сучасні форми виховної роботи у контексті Нової української школи.....	202
Романюк С., Трофімчук В. Сучасні технології викладання іноземної мови в умовах інклюзії у закладах вищої освіти	208
Сілков В., Сілкова Е. Виховна спрямованість задач підручників з	

математики початкової школи у НУШ.....	215
Триндюк В., Мартинюк А., Губіна А. Розвиток soft skills засобами інтерактивних технологій (підручників) на заняттях з іноземної мови в закладах вищої освіти.....	225
Fridrikh A., Bihunova S., Bihunov D. Focus on teaching grammar in context.....	236
Ціпан Т. Т. Д. Дем'янюк про табірний збір як підготовку до літньої навчальної практики.....	245
Шетеля Н. Засоби практичної реалізації аксіологічного підходу у сфері професійної підготовки майбутніх фахівців у галузі культури і мистецтв.....	254
Шурин О. Актуальні питання організації позашкільної освіти в умовах дистанційного навчання.....	263
Шуст Л., Гончарук О., Дацюк В. Використання елементів народознавства на уроках української мови як одна з умов формування компетентності вільного володіння державною мовою..	269
Ясногурська Л., Мороз Н. Навчання англійської мови як другої іноземної.....	279
Доробки молодих науковців	
Акімов В. Сутність профілактики насильства в освітньому середовищі закладів вищої освіти у науковому дискурсі.....	285
Антончик Є. Основні напрями, динаміка і незворотність модернізаційних процесів в українській освіті.....	294
Кузьмич А. Авторські школи в системі освіти Рівненщини: історіографія питання.....	302
Мельникович Г. Роль сучасної художньої української підліткової літератури у формуванні ціннісних орієнтацій учнів середнього підліткового віку.....	312
Поліщук Н. Волонтерство як соціально-педагогічний феномен: термінологічний аналіз.....	320
Попова К. Нормативно-правові акти України про загальноосвітню школу: витоки полікультурної компетентності.....	330
Семеренко Ж. Комплексне графічне проектування у підготовці майбутніх учителів технологій.....	340
Чжан Кай Дослідження шляхів удосконалення цифрової компетентності (ІКТ) здобувачів освіти у закладах вищої освіти.....	349
Рецензії	
Петренко О. Освітній простір України крізь призму регіональної культурної практики [рецензія на книгу «Вища культурологічна освіта в Україні: регіональний дискурс: крізь призму діяльності кафедри івент-індустрій, культурології та музеєзнавства Рівненського державного гуманітарного університету». До 50-річчя від часу заснування. Автор-укладач Виткалов С. В. Рівне : А. Брегін, 2021. 550 с., іл.].....	355

Баліка Людмила

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-0042-7744
e-mail: liudmyla.balika@rshu.edu.ua

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ НА ШПАЛЬТАХ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ЧАСОПИСІВ (ПЕРША ТРЕТИНА ХХ ст.)

Анотація. У статті проаналізовано відображення проблеми морального виховання дитини на шпальтах українських часописів першої третини ХХ століття. Зазначено, що на сучасному етапі розвитку освіти відбувається переосмислення виховних ідеалів, тому проблема морального виховання дитини є надзвичайно актуальною. Наголошено, що педагогічні часописи є архівним сховищем наукових розвідок з різних проблем, невід’ємною складовою національної культури і важливим джерелом історичної інформації.

З’ясовано, що проблеми морального виховання в досліджуваній період відображалися на шпальтах таких часописів: «Комуністична освіта» (Харків, Київ, 1922–1941), «Шлях освіти» (Харків, 1922–1931), «Вільна Українська школа» (Київ, 1917–1919/1920), «Внешкольное Просвещение» (Харків, 1918), «Дитячий рух» (Харків, 1925–1941), «Друг детей» (Харків, 1925–1933), «За масову комуністичну освіту» (Харків, 1924–1933), «Народная школа» (Ужгород, 1921–1938), «Наша школа» (Одеса, 1923–1925), «Нова школа» (Полтава, 1914–1918), «Радянська освіта» (Київ, Харків, 1923–1931), «Радянська школа» (Луганськ, 1925–1930) та ін.

Схарактеризовано статті С. Русової, І. Левінсона, Г. Гринька, В. Рудникова, П. Клепатського В. Штихили, у яких обґрунтовано сутність національно зорієнтованого морального виховання дітей.

Доведено, що на сторінках означених часописів розгорталися цікаві дискусії щодо проблеми морального виховання, «морально дефективного дитинства», морального виховання «важких» дітей, безпритульних та ін. Моральне виховання дитини на сторінках часописів першої третини ХХ ст. обґрунтовувалось з урахуванням народно-педагогічних знань, досвіду освітніх інституцій, поглядів педагогів, психологів, педологів.

Ключові слова: дитина, моральне виховання, моральне виховання дитини, українські педагогічні часописи.

Постановка проблеми. Нині в українській системі освіти відбувається переосмислення виховних ідеалів, відтак проблема морального виховання дитини є особливо актуальною. Усвідомлення значущості досліджуваної проблеми мотивує до здійснення історичної ретроспективи: насамперед, до аналізу

автентичних першоджерел, зокрема педагогічних часописів. Варто відзначити, що педагогічні часописи є одними з головних джерел інформації про досягнення науки та «фундаментальним архівним сховищем перевірених та визнаних наукових результатів; інструментом, за допомогою якого вчені створюють свою професійну репутацію» (Мирский и Садовский, 1976).

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Актуальні проблеми морального виховання дитини були предметом наукових розвідок як педагогів-класиків (М. Монтесорі, С. Русова, К. Ушинський, А. Макаренка, В. Сухомлинський та ін.), так і сучасних педагогів й психологів (І. Бех, Л. Божович, Р. Павелків, О. Сухомлинська, О. Савченко, Л. Сіданіч, Н. Гринькова та ін.).

Висвітлення питань виховання на шпальтах часописів відображено в працях О. Сухомлинської, Л. Березівської, Я. Матюєнець, Н. Стихун, З. Ваколя та ін.

Проте проблема морального виховання на шпальтах українських часописів (першої третини ХХ ст.) не знайшла свого належного висвітлення.

Мета пропонованої розвідки – здійснити аналіз українських педагогічних часописів першої третини ХХ ст., на шпальтах яких відображена проблема морального виховання дитини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моральне виховання дитини було актуальним у всі періоди розвитку освіти, зокрема й у ХХ столітті. Розглядаючи соціально-економічні умови розвитку тогочасної освіти, варто зазначити, що в суспільстві відбувалися значні зміни, які спонукали до розвитку авторитарної і словесної школи навчання, а також сприяли розвитку нових ідей морального виховання дитини у вітчизняній і зарубіжній педагогіці.

Л. Березівська у монографії «Реформи шкільної освіти в Україні у ХХ столітті» зазначає, що основним в організації навчально-виховного процесу ХХ століття було зміцнення зв'язку школи і сім'ї, широке залучення громадськості; проголошення виховання (розумового, духовно-морального, фізичного) основою шкільної освіти (Березівська, 2008).

У 1909 році відбувся Всеросійський з'їзд вчителів міських училищ, на якому була піддана критиці робота вчительських інститутів. Це спонукало до введення змін у підготовку вчителя, були внесені суттєві зміни в навчальний план і програми. Як відзначає Л. Сіданіч, «значно розширилася теоретична частина майже всіх предметів, вводилися самостійні творчі роботи, теми яких вибиралися за інтересами, додаткові курси методик (1911–1912). Зазначимо, що серед запропонованих тем більше половини мали духовно-моральну спрямованість і їх результати активно обговорювались у позаурочний час» (Сіданіч, 2013, с.86).

На початку ХХ ст. в урядових положеннях та розпорядженнях про школу зазначалося, що цілі морального виховання дитини повинні досягатися передусім через навчання. Тому одним з головних навчальних курсів у школах був Закон Божий, який виконував не лише навчальну, а й виховну функцію.

Аналізуючи вітчизняну освіту першої третини ХХ ст., зазначимо, що вона розвивалася на двох рівнях, взаємопов'язаних єдиною метою – виховання та розвиток високодуховної особистості. Зокрема, перший рівень освіти мав

сприяти розвитку інтелектуальних, розумових здібностей учня, оволодінню знаннями, вміннями і навичками різних наукових дисциплін; натомість, другий рівень передбачав формування загальнолюдських моральних якостей дитини, її духовний розвиток і вдосконалення. Варто відзначити, що розвиток високодуховної дитини був можливий лише за умови духовно-морального виховання. Таким чином, моральне виховання визначалося одним із пріоритетних напрямів.

Періодичні педагогічні часописи першої третини ХХ століття є невід'ємною складовою національної культури та важливим джерелом історичної інформації. На шпальтах періодичних видань відображалось не лише суспільно-політичне, культурне життя людей, а й друкувалися наукові, науково-популярні та педагогічні праці. Значна частина статей була присвячена проблемам морального виховання дитини.

У досліджуваній період друкувалися такі педагогічні часописи: «Комуністична освіта» (Харків, Київ, 1922–1941), «Шлях освіти» (Харків, 1922–1931), («Вільна Українська школа» (Київ, 1917–1919/1920), «Внешкольное Просвещеніє» (Харків, 1918), «Дитячий рух» (Харків, 1925–1941), «Друг детей» (Харків, 1925–1933), «За масову комуністичну освіту» (Харків, 1924–1933), «Народная школа» (Ужгород, 1921–1938), «Наша школа» (Одеса, 1923–1925), «Нова школа» (Полтава, 1914–1918), «Радянська освіта» (Київ, Харків, 1923–1931), «Радянська школа» (Луганськ, 1925–1930) та ін. Схарактеризуємо окремі з них.

Загальнопедагогічний журнал «Вільна Українська школа» виходив у 1917-1919/1920 рр. з періодичністю 10 разів на рік. У журналі висвітлювалися такі рубрики: офіційний відділ (накази Генерального Секретаріату, Міністерства тощо); новіші течії в Європейській педагогіці як підвалини нової школи; організація нової школи (вчитель, учні, батьки, оточення, дисципліна і т. д.); дошкільне виховання; нижча школа: а) її програм і розподіл предметів; б) методичні вказівки щодо викладання предметів; середня школа: методика предметів в українській гімназії, українознавство в російських середніх школах; вища школа; позашкільна освіта; питання професійної організації вчителів; хроніка освіти; бібліографія (Березівська, 2019, с.10).

Частково проблеми морального виховання були відображені в статтях Я. Чепіги «Соціалізація народньої освіти» (1917), С. Русової «Позашкільна освіта» (1917), «Духовні середні школи» (1918) та ін.

Багатий фактологічний матеріал з проблеми морального виховання дитини містять публікації часопису «Вільна Українська Школа» (1917–1919 рр.). У них висвітлюється реальний стан справ у царині морального виховання, аналізуються зміни, зосереджується увага на конкретних прикладах виховання, обґрунтовується необхідність реформування вітчизняної системи морального виховання школи на принципах світськості, науковості, народності, зв'язку із суспільною практикою.

Також зазначимо, що у формуванні моральних цінностей важливу роль відіграла дитяча література. На шпальтах часопису «Вільна українська школа» було представлено статті з оглядом та переліком рекомендованої літератури для дітей. Наприклад, В. Рудников у статті «Огляд української дитячої літератури» (Рудников, 1918) підібрав казки («Півник та курочка»,

«Бідний вовк», «Цап і баран», «Пан козацький», «Ріпка», «Смоляний бичок»), які сприяли моральному вихованню. Зазначимо, що ці казки не втратили своєї актуальності і нині – на нашу думку, їх варто використовувати у сучасному освітньому процесі задля ефективного морального розвитку дитини.

Цінною у контексті нашого дослідження є стаття П. Клепатського «Дитячі іграшки, їх психологічне і педагогічне значення», у якій автор стверджував, що іграва діяльність є засобом морального виховання, а ігри з лялькою сприяють розвитку материнських почуттів, продовженню роду, засвоєнню моральних якостей (Клепатський, 1918/19, с. 86).

Проблема морального виховання у досліджуваній період широко відображена також на шпальтах українського часопису «Шлях освіти» – щомісячного науково-педагогічного журналу, органу Народного комісаріату освіти УРСР, який був заснований та видавався у Харкові з 1922 по 1930 рік. Спочатку журнал виходив російською мовою під назвою «Путь просвещения» з уточненням у підзаголовку: «Педагогический журнал. Теория просвещения, методология, просветительная практика, быт». Пізніше (1923–1926) назва часопису почала подаватися українською і російською мовами: «Шлях освіти» – «Путь просвещения», так само як і вміщувані у ньому матеріали. І лише з 1927 року видання стало повністю україномовним та виходило під назвою «Шлях освіти». У 1931–1941 рр. часопис виходив під назвою «Комуністична освіта», з 1945 р. – «Радянська школа», а з 1991 р. і до тепер – «Рідна школа» (До 95-річчя журналу «Шлях освіти», 2017).

На сторінках українського часопису були представлені такі рубрики: «Загальний відділ», «Методи освітньої роботи», «Практика освітньої роботи», «Педагогічна (Освітня) практика», «Педагогічне (Освітнє) життя», «Експериментальний відділ», «Дитячий рух», «Освіта робочої молоді», «Бібліографічний відділ», «Інформаційний відділ», «За кордоном». У цих рубриках розглядалися проблеми соціального виховання, яке включало в себе й моральне виховання, професійна освіта, педологія, проблеми підвищення кваліфікації викладацьких кадрів, освітньої практики, повідомлення з учительських з'їздів, наукових дискусій тощо.

Аналіз змісту часопису з 1922 р. по 1933 р. засвідчує, що за 12 років на шпальтах часопису було опубліковано понад 3400 статей, проблеми морального виховання безпосередньо розглядалися у понад 50 з них.

Приміром, І. Левінсон у статті «Дети трудные в воспитательном отношении и борьба с детской дефективностью» (1923), піднімав проблеми морального виховання дефективних дітей. Автор наголошував на важливості виховної роботи з такими дітьми, адже за його підрахунками кількість дефективних дітей і тих, що «балансиують на межі ненормальності, морально вироджуються під впливом спадковості і несприятливих соціальних умов, додають значну кількість неповнолітніх правопорушників, яка сягає кількох мільйонів» (Левінсон, 1923, с. 151). Вчений був переконаний, що дефективні діти потребують «індивідуалізованих методів виховання».

У статті Г. Гринько «Социальное воспитание детей» зазначалося, що школа була єдиною установою, яка займалася не лише навчанням а й вихованням підростаючого покоління. Особлива увага приділялася моральному вихованню дітей (Гринько, 1922). Водночас, автор наголошував, що справжнє виховання, навчання, виховання волі та характеру формується не лише моральними повчаннями, а й працею (Гринько, 1922).

Журнал «Народная школа», як періодика «Учительського товарищества Подкарпатской Руси», друкувався в Ужгороді упродовж 1920–1938 років та був популярним щомісячником, де розглядалися проблеми виховання, зокрема й морального. Наприклад, В. Штихила у статті «Определение цели воспитания» наголошував на важливості безперервного морального виховання дитини. Зокрема автор зазначав: «Между вопросами воспитания определение цели воспитания является очень важным вопросом, ибо отъ правильного определения цели зависитъ путь и средства воспитания. Каждый воспитатель долженъ знать, чего он долженъ достигнуть. Это является основнымъ вопросомъ науки воспитания. Одновременно и самымъ труднымъ въ ряду проблемъ воспитания. Съ понятіемъ воспитания связаны планомерность и непрерывность» (Штихила, 1935/36).

Одним із методів морального виховання було запропоновано використовувати метод психологічного впливу на совість учнів з метою формування в них почуття провини і сорому перед батьками. Було запроваджено в практику шкіл так звані «особные листы»: «Въ эти листы каждый ученикъ запишетъ отметки, которыя получилъ, и все свои провиненія въ поведеніи и прилежности» (Інформаціональна часть, 1936/37). По суботах кожен учень зобов'язаний був передати такі «листи щастя» батькам. А це, за свідченням автора замітки, мало повчальний характер, оскільки цього «боится каждый ученикъ, потому что родители, которымъ важно, чтобы ихъ дети были хорошаго поведенія и удовлетворительной прилежности, накажутъ ихъ порядочно (Інформаціональна часть, 1936/37). Отже, подібна практика давала можливість вчителю впливати на учня впродовж усього періоду навчання.

Заслуговує на увагу в контексті проблеми дослідження часопис «Шлях виховання й навчання» (1927–1939 рр.) – педагогічно-методичний (три)місячник, що видавався у Львові та спочатку виходив як додаток до педагогічного журналу «Учительське Слово», а з 1930 р. – окремим виданням із власним додатком «Методика і шкільна практика». На сторінках журналу розглядалися теоретичні питання виховання й навчання, публікувалися наукові статті з методики та практики виховання в народних школах, зокрема й морального, статті про систему виховання й навчання за кордоном та про основи морального виховання в народних школах (Єфімова, 2017).

На сторінках означених часописів розгорталися цікаві дискусії щодо проблеми «морально дефективного дитинства», безпритульності, морального виховання «важких» дітей та ін.

Моральне виховання дитини на сторінках часописів першої третини ХХ ст. обґрунтовувалося через народно-педагогічні знання, досвід освітніх інституцій, погляди педагогів, психологів, педологів. Відтак, саме педагогічна преса в першій третині ХХ ст. стала головним джерелом актуалізації моральних цінностей і для освітян, і для тих, кого вони виховували.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, побіжний аналіз українських педагогічних часописів першої третини ХХ століття дає змогу стверджувати, що в них відображалося не лише суспільно-політичне, культурне життя людей, а й розкривалися проблеми морального виховання дитини.

На сторінках педагогічної преси прогресивні педагоги мали можливість висвітлювати власні погляди на проблему морального виховання дітей. З-поміж великої кількості публікацій з проблем морального виховання привертають увагу статті С. Русової, І. Левінсона, Г. Гринька, В. Рудникова, П. Клепатського В. Штихили, у яких автори обґрунтували сутність національно зорієнтованого морального виховання дітей.

В українській педагогіці вважаємо доцільним використання потенціалу періодики у моральному вихованні дітей.

Перспективу подальших наукових досліджень вбачаємо у висвітленні поглядів українських педагогів на реалізацію завдань морального виховання в теорії та практиці освіти першої третини ХХ століття задля можливості їх творчого впровадження в сучасний освітній процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Мирский, Э. и Садовский, В. (1976). *Коммуникация в современной науке*. Москва: Прогресс. 438 с.

Березівська, Л. (2008). *Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: монографія*. Київ: Богданова А.М. 406 с.

Сіданіч, І. (2013). *Духовно-моральне виховання дітей у вітчизняній школі (ХХ – початок ХХІ століття): монографія*. Київ: ТОВ «НВП» Інтерсервіс. 464 с.

Березівська, Л. (2019). *Періодичні видання 1917–1945 рр. у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського: каталог*. Київ: ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. 361 с.

Чепіга, Я. (1917). Соціалізація народної освіти. *Вільна українська школа*. № 2, сс. 74–83.

Русова, С. (1917). Позашкільна освіта. *Вільна українська школа*. № 2, сс. 89–91.

Духовні середні школи. (1918). *Вільна українська школа*. № 7, сс. 193.

Родников, В. (1918). Огляд української дитячої літератури. *Вільна українська школа*. № 10, сс. 12–19.

Клепатський, П. (1918/19). Дитячі іграшки, їх психологічне і педагогічне значення. *Вільна українська школа*. № 2, сс. 80–87

До 95-річчя журналу «Шлях освіти». (2017). *Педагогічний музей України*. URL: http://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/hliah_osvitu_95_rokiv/ [Дата звернення 8.05.2022].

Левинсон, И. (1923). Дети трудные в воспитательном отношении и борьба с детской дефективностью. *Шлях освіти*. № 2, сс. 149-172.

Гринько, Г. (1922 а). Социальное воспитание детей. *Путь просвещения*. № 1, сс. 1–52.

Гринько, Г. (1922 б). Роль преподавателя политграмоты в школах фабр.-зав. ученичества (из доклада т. Гринько на общегор. конференции преподавателей школ фабр.-зав. уч-ства в Харькове). *Путь Просвещения*. № 3, сс. 372-376.

Штилиха, В. (1935/36). Определение цели воспитания. *Народная школа: журнал Учительского Т-ва Подкарп. Руси*. № 8, сс. 2–5.

Інформаційна частина. (1936/37). *Народная школа*. № 3, сс. 16.

Єфімова, В. (2017). До 90-річчя журналу «Шлях виховання й навчання». *Педагогічний музей України*. URL: http://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/za_komun_vizov_dochilnika_85_rokiv/ [Дата звернення 8.05.2022].

REFERENCES

Mirskiy, E. i Sadovskiy, V. (1976). *Kommunikatsiya v sovremennoy nauke* [Communication in modern science]. Moskva : Progress. 438 s. [in Russian].

Berezivska, L. (2008). *Reformuvannia shkilnoi osvity v Ukraini u XX stolitti: monohrafiia* [Reforming school education in Ukraine in the 20th century: monograph]. Kyiv: Bohdanova A.M. 406 s. [in Ukrainian].

Sidanich, I. (2013). *Dukhovno-moralne vykhovannia ditei u vitchyzniani shkoli (XX – pochatok XXI stolittia): monohrafiia* [Spiritual and moral education of children in the national school (20th – beginning 21st century): monograph]. Kyiv: TOV “NVP” Interservis. 464 s. [in Ukrainian].

Berezivska, L. (2019). *Periodychni vydannia 1917–1945 rr. u fondi Derzhavnoi naukovo-pedahohichnoi biblioteki Ukrainy imeni V. O. Sukhomlynskoho : katalog* [Periodicals of 1917–1945 in the fund of the V.O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine: catalog.]. Kyiv: DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho. 361 s. [in Ukrainian].

Chepiha, Ya. (1917). Sotsializatsiia narodnoi osvity [Socialization of public education]. *Vilna ukrainska shkola*. No 2, ss. 74–83. [in Ukrainian].

Rusova, S. (1917). Pozashkilna osvita [Extracurricular education]. *Vilna ukrainska shkola*. No 2, ss. 89–91. [in Ukrainian].

Dukhovni seredni shkoly [Theological high schools]. (1918). *Vilna ukrainska shkola*. No 7, ss. 193. [in Ukrainian].

Rodnykov, V. (1918). Ohliad ukrainskoi dytiachoi literatury [Review of Ukrainian children's literature]. *Vilna ukrainska shkola*. No 10, ss. 12–19. [in Ukrainian].

Klepatskiy, P. (1918/19). Dytiachi ihrashky, yikh psykholohichne i pedahohichne znachennia [Children's toys, their psychological and pedagogical significance]. *Vilna ukrainska shkola*. No 2, ss. 80–87. [in Ukrainian].

Do 95-richchia zhurnalu “Shliakh osvity” [To the 95th anniversary of the journal “The way of Education”]. (2017). *Pedahohichni muzei Ukrainy*. URL: http://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/hliakh_osvitu_95_rokiv/ [Data zvernennia 8.05.2022]. [in Ukrainian].

Levinson, I. (1923). Deti trudnyye v vospitatelnom otnoshenii i borba s detskoy defektivnostyu [Difficult children in upbringing and the fight against childhood handicap]. *Shlyakh osviti*. No 2, ss. 149-172. [in Russian].

Grinko, G. (1922 a). Sotsialnoye vospitaniye detey [Social education of children]. *Put prosveshcheniya*. No 1, ss. 1–52. [in Russian].

Grinko, G. (1922 b). Rol prepodavatelya politigramoty v shkolakh fabr.-zav. uchenichestva (iz doklada t. Grinko na obshchegor. konferentsii prepodavately shkol fabr.-zav. uch-stva v Kharkove) [The role of a political literacy teacher in factory apprenticeship schools (from comrade Grinko's report at the citywide conference of teachers of factory apprenticeship schools in Kharkov)]. *Put Prosveshcheniya*. No 3, ss. 372-376. [in Russian].

Shtilikhha, V. (1935/36). Opredeleniye tseli vospitaniya [Definition of the purpose of education]. *Narodnaya shkola : zhurnal Uchitelskogo T-va Podkarp. Rusi*. No 8, ss. 2–5. [in Russian].

Informatsionnaya chast [Information part]. (1936/37). *Narodnaya shkola*. No 3, s. 16. [in Russian].

Yefimova, V. (2017). Do 90-richchia zhumalu “Shliakh vykhovannia y navchannia” [To the 90th anniversary of the journal “Ways of education and training”]. *Pedahohichnyi muzei Ukrainy*. URL : http://pmu.in.ua/virtual-exhibitions/za_komun_vizov_dochilnika_85_rokiv/ [Data zvernennia 8.05.2022]. [in Ukrainian].

THE PROBLEM OF MORAL EDUCATION OF A CHILD IN THE PAGES OF UKRAINIAN PEDAGOGICAL JOURNALS (FIRST THIRD OF THE 20th CENTURY)

Liudmyla Balika

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Education,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0003-0042-7744

e-mail: luidmyla.balika@rshu.edu.ua

Abstract. The article deals with the problem of moral education of the child in the Ukrainian journals of the first third of the 20th century. It is noted that at the present stage of development of education there is a rethinking of educational ideals, so the problem of moral education of the child is extremely relevant. It is emphasized that pedagogical journals are an archival repository of scientific research on various issues, an integral part of national culture and an important source of historical information.

It is found that the problems of moral education in the study period were reflected in the pages of the following journals: “Communist Education» (Kharkov, Kyiv, 1922-1941), “Way of Education» (Kharkov, 1922-1931), “Free Ukrainian School” (Kyiv , 1917–1919 / 1920), “Extracurricular Enlightenment” (Kharkiv, 1918), “Children’s Movement” (Kharkiv, 1925–1941), “Friends of Children” (Kharkiv, 1925–1933), “For Mass Communist Education” (Kharkiv , 1924–1933), “People’s School” (Uzhhorod, 1921–1938), “Our School” (Odesa, 1923–1925), “New School” (Poltava, 1914–1918), “Soviet Education” (Kyiv, Kharkiv) , 1923–1931), The Soviet School (Luhansk, 1925–1930), and others.

There were characterized the articles of S. Rusova, I. Levinson, G. Hryenko, V. Rudnikov, P. Klepatsky and V. Shtykhyla, in which the essence of nationally oriented moral education of children was substantiated.

It is proved that interesting discussions on the problem of moral education, “morally defective childhood”, moral education of “difficult” children, homeless people, etc. took place on the pages of these journals. Moral upbringing of a child in the pages of journals of the first third of the 20th century was substantiated taking into account national and pedagogical knowledge, experience of educational institutions, views of teachers, psychologists, pedologists.

Keywords: child, moral education, moral education of a child, Ukrainian pedagogical journals.

Стаття надійшла до редакції 09.05.2022р.